

Lekcja geografii

materiały

Spis treści

Spis treści.....	1
Ściana Olzy.....	2
Absolwenci LO piszą.....	2
Flisz karpacki.....	2
Skamieniałości fliszu karpackiego	3
Beskid Niski.....	4
Położenie	4
Klimat.....	4
Flora.....	5
Fauna	5
Ochrona przyrody.....	5
Magurski Park Narodowy	5
Jaśliski Park Krajobrazowy	5
Historia	6
Odkrycie ropy naftowej.....	7

Ściana Olzy – wychodnie fliszu karpackiego w przełomowym odcinku doliny Wisłoka w Rudawce Rymanowskiej. Jest to największa w polskich Karpatach odkrywka **łupków menilitowych**.

Absolwenci LO piszą....

W 2010 roku podczas pieszej wycieczki po lasach porastających wzgórze „Michałek” w Bliznem, natknąłem się na wystającą z ziemi, znacznych rozmiarów bryłę, pisze do nas Karol Winiarski, uczeń pierwszej klasy I Liceum Ogólnokształcącego w Brzozowie. Była ona jednak krucha i łupliwa, więc zacząłem rozłupywać ją na plastry. Na jednym z nich ujrzałem kontury szkieletów ryb. Po powrocie do domu wykonałem kilka zdjęć oraz szczegółowo opisałem to znalezisko. Wysłałem wiele e – maili do naukowców – paleontologów zajmujących się badaniem tego typu okazów, z różnych instytucji i uniwersytetów (m. in. Polska Akademia Nauk, Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet w Uppsala, Państwowy Instytut Geologiczny), z pytaniami: ile lat mają te ryby, jak się one nazywają, czym się odżywiały i jakie były okoliczności znalezienia się tychże stworzeń w skałach. Ku mojemu zaskoczeniu, otrzymałem wiele odpowiedzi. Dowiedziałem się, że ryby te mają około 30 mln lat. Ich konkretną nazwę trudno jest ustalić, wiadomo natomiast, że są to przodkowie dzisiejszych makrel lub śledzi. Były one drapieżnikami i żyły najprawdopodobniej około 50/100 km na południe (tereny dzisiejszych Węgier/Słowacji). Uzyskałem także informacje, iż takie znaleziska zdarzają się dosyć często na naszym terenie. Obfituje on w tego typu skamieniałości, ze względu na bogatą przeszłość paleogeologiczną (powiat brzozowski 30 mln lat temu wchodził w skład basenu dukielskiego ogromnego oceanu Tetydy). Następnie bliżej skontaktowałem się z naukowcami Polskiej Akademii Nauk: Panią dr Małgorzatą Bieńkowską – Wasiluk, Panem dr Błażem Błażejowskim oraz Panem prof. Wiesławem Krzemińskim. Wspomniani wyżej paleontolodzy dokonali szczegółowych badań przesłanych im oryginałów skamieniałości. Na podstawie tychże badań możliwe jest dzisiaj chociażby pogładowe określenie wieku tych skamieniałości oraz ich pochodzenie. Dzięki udzielonym przez paleontologów odpowiedzi na moje pytania, udało mi się stworzyć opracowanie w formie pytanie – odpowiedź na temat skamieniałości. Dzięki właśnie temu znalezisku z nietuzinkowym zapałem zainteresowałem się paleontologią i odkryłem jak ciekawe są historie, głównie naszych terenów, jeśli chodzi o ich przeszłość geologiczną.

Flisz karpacki

Flisz karpacki – określenie regionalnie występującego fliszu – serii naprzemianlegle ułożonych warstw skał osadowych morskiego pochodzenia, składająca się z ławic i warstw na przemian zlepieńców, piaskowców, mułowców i iłowców, rzadziej rogowców i margli. Skały te powstały na dnie mórz wskutek działalności tzw. prądów zawieszinowych, które doprowadziły do charakterystycznego, frakcjonalnego uwarstwienia.

Uwarstwienie frakcjonalne fliszu charakteryzuje się nagromadzeniem grubego materiału skalnego w obrębie spągu warstwy i stopniowe przechodzenie w materiał coraz drobniejszy, aż do osadów ilastych w obrębie stropu danej warstwy.

Proces powstawania fliszu karpackiego trwał wiele milionów lat. Teren dzisiejszych np. Beskidów przykrywały wody przybrzeżnego morza Tetydy. Na jego dnie osadzał się, w formie charakterystycznych warstw, materiał znoszony przez wody z pobliskiego lądu. Później nagromadzony, zdiagenezowany materiał skalny uległ sfałdowaniu, nasunięciu ku północnemu zachodowi, północy, północnemu wschodowi i wschodowi w formie płaszczowin i wypiętrzeniu.

Z fliszu karpackiego zbudowane są Karpaty Zewnętrzne – Beskidy (zwane też fliszowymi)[1]. Osadami fliszowymi wypełnione są także doliny otaczające Tatry (Orawa, Podhale wraz z Kotliną Zakopiańską i Gubałówką – tzw. flisz podhalański – oraz Liptów i Spisz).

Skamieniałości fliszu karpackiego

Flisz karpacki generalnie jest ubogi w skamieniałości, z wyjątkiem otwornic oraz ichnofosylii. Jednak w rejonie Jasła - Birczy w obrębie oligoceńskich ([2] i [3]) tzw. łupków menilitowych i warstw jasielskich występuje bogata fauna kopalna, obejmująca liczne ryby[4], a także rzadkie czworonogi, w tym ptaki, np. rodzaj Jamna i Eurotrochilus noniewiczzi. Badania ryb z fliszu karpackiego prowadziła Anna Jerzmańska.

Beskid Niski (513.71)

– pasmo w Karpatach między przełęczami Łupkowską na wschodzie a Tylicką na zachodzie. Wschodnia granica Beskidu Niskiego jest zarazem granicą Karpat Wschodnich i Zachodnich.

Położenie

Beskid Niski graniczy od wschodu z Bieszczadami, od północnego wschodu z Pogórzem Bukowskim, od zachodu z Kotliną Sądecką, od południowego zachodu z Beskidem Sądeckim, a od północy z Pogórzem Środkowobeskidzkim[1]. Na południu przechodzi w Pogórze Ondawskie – granica ma charakter umowny i biegnie linią Bardiów–Svidník–Medzilaborce.

Beskid Niski leży na terenie dwóch państw: Polski i Słowacji. Najwyższy szczyt po stronie polskiej to Lackowa (997 m n.p.m., na niektórych mapach nawet 999 m n.p.m.), a po słowackiej Busov (1002 m n.p.m.), który jako jedyny przekracza 1000 m n.p.m. Ważniejsze rzeki to Osławica, Wisłok, Jasiołka, Wisłoka, Ropa i Biała Dunajcowa, należą do zlewni Morza Bałtyckiego. Zbiorniki wodne w Klimkówce na Ropie, w Sieniawie na Wisłoku oraz niewielki w Krempnej na Wisłoce. Ciekawostką są jeziora osuwiskowe, np. pod Maślaną Górą i pod Cergową.

W centrum Beskidu Niskiego znajduje się Magurski Park Narodowy, a we wschodniej części Jaślicki Park Krajobrazowy. Na terenie Beskidu Niskiego leżą cztery uzdrowiska: Rymanów-Zdrój, Iwonicz-Zdrój, Wysowa-Zdrój oraz Wapienne z wodami mineralnymi. Trzy pierwsze są zrzeszone w Unii Uzdrowisk Polskich. Znajduje się tutaj również największe obniżenie w łuku Karpat – przełęcz Dukielska (500 m n.p.m.). Beskid Niski jest najniższą a zarazem najrozleglejszą częścią Beskidów i całego łuku Karpat.

Beskid Niski zbudowany jest ze skał osadowych zwanych fliszem karpackim. Są to najczęściej naprzemiennie ułożone ławice zlepieńców, piaskowców i łupków ilastych. Gdy 28 mln lat temu warstwy fliszu zostały sfałdowane, powstały trzy tzw. płaszczowiny, które nasunęły się na siebie. Najniższa jest płaszczowina śląska, środkowa – dukielska, a najwyższa – magurska. Wschodnie piaskowców magurskich często mają postać fantastycznych form skalnych. Najbardziej znane są Kornuty na Magurze Wątkowskiej (w 1953 roku założono tutaj rezerwat przyrody celem ochrony wschodni skalnych), i Diabli Kamień koło Fulusza. Występuje też wiele jaskiń. Największe ich skupiska to Kilanowska Góra k. Lipowicy (około 70 jaskiń - najdłuższą z nich jest Jaskinia Słowiańska-Drwali o długości korytarzy 601 m i głębokości blisko 24 m) oraz Cergowa (11 jaskiń). Znana jest Jaskinia Mroczna w Kornutach, której łączna długość korytarzy sięga prawie 200 m, a głębokość 15,5 metrów. Według stanu z 2004 r. w Beskidzie Niskim znanych było 188 jaskiń i schronisk podskalnych o łącznej długości korytarzy 2720 m. Natomiast według stanu na 8 czerwca 2010 r. było to już 238 takich obiektów.

Warto też zwiedzić **Grzywącką Górę**, na której znajduje się krzyż z widokowym tarasem.

Naturalnym bogactwem jest ropa naftowa, gaz ziemny oraz wody mineralne.

Klimat

Klimat w Beskidzie Niskim ma charakter przejściowy między klimatem atlantyckim i kontynentalnym. Wiosną, zimą i jesienią wieją tu ciepłe i suche wiatry południowe, tzw. dukielskie

lub rymanowskie, które powodują częste zmiany pogody. Średnia temperatura roczna wynosi 4-8 °C. Największe opady deszczu występują w czerwcu i lipcu.

Flora

W Beskidzie Niskim występują tylko **dwa piętra roślinne: pogórza (do 550 m n.p.m.) i regiel dolny. Piętro pogórza tworzą pozostałości pierwotnych lasów dębowo – grabowych, olszy i zarośla wikliny w dolinach rzek, natomiast regiel dolny to lasy jodłowe, bukowe i sosnowe. Lasy zajmują blisko 70% powierzchni Beskidu Niskiego.** Szczególnie liczne są drzewostany bukowe, a świerk jest niemal nieobecny. Ciekawostką są skupiska cisa i modrzewia.

Pod względem florystycznym Beskid Niski jest obszarem przejściowym między Karpatami Zachodnimi a Karpatami Wschodnimi. Rosną tu **ciepłolubne rośliny z południa: róża francuska, kokoryczka wonna, kocimiętka właściwa. W lasach kwitną m.in.: przebiśnieg, cebulica dwulistna, żywiec gruczołowaty, czosnek niedźwiedzi, zawilec i miesięcznica trwała.** Występuje tutaj również kilka gatunków z rodziny storczykowatych m.in.: **podkolan biały, kruszczyk błotny, stoplamek plamisty.**

Fauna

Fauna tutejszych lasów jest typowa dla Beskidów. Dużej liczebności zwierzyny sprzyja słabe zaludnienie i rozległe obszary leśne. Występują tutaj m.in.: **jelenie, sarny, dziki, zające, a z drapieżników: niedźwiedzie, rysie, żbiki, wilki, kuny i lisy.** Wśród około **140 gatunków ptaków należy wymienić: orlika krzykliwego (widnieje na logo Magurskiego Parku Narodowego), orła przedniego, myszołowy, grubodzioby, puchacz, puszczyka uralskiego i głuszca.** W dolinach występują **bocian czarny i dzięcioł trójpalczasty, a nad strumieniami: pliszka górską i pluszcz.** Liczne są typowo górskie gatunki płazów: **kumak górski, salamandra plamista, kilka gatunków traszek.** Z gadów spotkać można **żmiję, gniewosza plamistego, zaskrońca i padalca.** W porze letniej dostrzec można rzadkie gatunki motyli: **pazia żeglarza i niepylaka mnemozynę.**

Ochrona przyrody

W Beskidzie Niskim utworzono jeden park narodowy, jeden krajobrazowy oraz trzynaście rezerwatów przyrody.

Magurski Park Narodowy (19 439 ha) – powstał w 1995 roku wraz z otuliną o pow. 22697 ha. Ponad 90% jego powierzchni zajmują lasy, głównie zbiorowiska buczyny karpackiej i rzadkie w polskich Karpatach lasy jaworowe. Istnieją tu trzy obszary ochrony ścisłej: „Magura Wątkowska” (1189 ha), „Kamień” (378 ha) i „Zimna Woda” (841 ha), rezerwat skalny „Kornuty” i pomnik przyrody „Diabli Kamień”. Wśród roślin 59 gatunków objętych jest ochroną ścisłą, 11 częściową, a 12 znajduje się na „czerwonej liście” roślin zagrożonych wyginięciem w Polsce. Fauna reprezentuje kilkadziesiąt gatunków ssaków, w tym szczególnie cenne nietoperze, 117 gatunków ptaków, chronione gady, płazy i owady

Jaślicki Park Krajobrazowy (29 911 ha) – powstał w 1992 roku i stanowi wschodnią otulinę MPN. 65% powierzchni zajmują lasy głównie buczyna karpacka. Osobliwością jest unikatowe w skali Karpat zbiorowisko jaworzyny górskiej – lasu, w którym dominują jawory i wiązy, a w runie występuje bardzo rzadka paproć – jęczyznik zwyczajny. Charakterystycznym elementem są zespoły łąkowo – pastwiskowe nieistniejących wsi.

Rezerwy Beskidu Niskiego to: „Cisy w Moglinie”, „Jelenia Góra”, „Kornuty”, „Łysa Góra”, „Wadernik”, „Igiełki”, „Modrzyna”, „Cisy w Nowej Wsi”, „Tysiąclecia na Cergowej”, „Przełom Jasiołki”, „Kamień nad Jaśliskami”, „Źródlika Jasiołki” i „Bukowica”.

Historia

Od najdawniejszych czasów przez przełęcz Beskidu Niskiego biegły trakty handlowe na południe i wschód. Teren ten jednak był przez dłuższy czas wyludniony kolejnymi najazdami Tatarów. Dopiero Kazimierz III Wielki rozpoczął zasiedlanie tych granicznych terenów, poprzez zrzucenie zależności lennej od chanatu tatarskiego, a następnie kolonizacji i lokacje wsi i miast. Proces ten szczególnie nasilił się po przyłączeniu do Rzeczypospolitej w 1340 ziemi sanockiej (wraz z Grodami Czerwieńskimi). Jednocześnie od XIV w. na teren ten docierały już wcześniej migracje wołoskie (kolonizacja wołoska) oraz sascy osadnicy królów węgierskich Gejzy II i Andrzeja II. Migracje te ostatecznie zakończyły się na przełomie wieków XVI i XVII nadając ostateczny kształt narodowościowy tym terenom do roku 1772.

W 1657 przez Beskid Niski przeszły wojska Rakoczego. W latach 1768-1772 Beskid Niski stanowił ważny obszar w czasie konfederacji barskiej – szczególnie w jej późniejszym okresie, po upadku Krakowa. Od kwietnia 1769 do sierpnia 1770 walczył na tych terenach, dowodząc oddziałami konfederatów, Kazimierz Pułaski. Nieliczne już ślady okopów konfederackich można spotkać po dziś dzień, np. w rezerwacie „Okopy Konfederackie” nad Muszynką na obrzeżu Beskidu Niskiego.

Pasterze wołoscy miesząc się na przestrzeni wieków z ludami ruskimi oraz ulegając wpływom polskim i węgierskim utworzyli nową grupę etniczną zwaną od II poł. XIX wieku Łemkami.

W 1915 na tych terenach rozegrała się jedna z największych bitew I wojny światowej zwana Operacją Gorlicką.

W latach 20. XX wieku w czasie tzw. schizmy tyławskiej spora część Łemków przeszła na prawosławie.

We wrześniu 1944 z rozkazu Józefa Stalina rozpoczęła się operacja dukielsko-preszowska, która pochłonęła ponad 100 tysięcy ofiar i wyrządziła niezmiernie straty w dobytku ludności tych terenów.

Od 1943 na terenach Beskidu Niskiego działała Ukraińska Powstańcza Armia (UPA), walcząca z Polakami o Zakierzoński Kraj. Kres działalności UPA na tym terenie położyła Akcja „Wisła” w 1947 r.

Już od 1945 na mocy umowy PRL z ZSRR o wzajemnej wymianie ludności z terenów Beskidu Niskiego przesiedlano na wschód ludność pochodzenia łemkowskiego. Początkowo dobrowolne wywózki, stały się z czasem coraz częstsze i przymusowe i objęły swoim zasięgiem niekiedy nawet całe wsie. Pierwsza faza przesiedleń zakończyła się latem 1946. W 1947 rozpoczęła się Akcja „Wisła”. Władze polskie wywoziły prawie wszystkich Łemków w głąb terytorium Polski, najczęściej na tzw. Ziemię Odzyskaną. Nielicznym udało się wrócić dopiero po 1956.

Odkrycie ropy naftowej

W XIX w. na terenie Beskidu Niskiego odkryto złoża ropy naftowej. Ich przemysłową eksplorację rozpoczął Ignacy Łukasiewicz – konstruktor lampy naftowej. Teren Beskidu Niskiego stał się pierwszą prowincją naftową na świecie, zwaną Gorlickim Zagłębiem Naftowym. To tutaj zaczęto stosować nowoczesne metody wierceń i poszukiwań ropy naftowej. W Ropiance powstała pierwsza na świecie szkoła ucząca młodych wiertaczy jak bezpiecznie wydobywać ropę naftową. W niewielkich ilościach ropa naftowa wydobywana jest na tych terenach do dzisiaj.

Beskid Niski to dzisiaj najdziksze pasmo górskie w Polsce. Osobliwością Beskidu Niskiego są urokliwe doliny nieistniejących wsi, do szczególnie pięknych należą doliny: Bielicznej, Regetowa, Radocyny, Ciechani i Jasiela. Atrakcyjne są przełomy rzek: Jasiołki między Ostrą a Piotrusiem, Wisłoka pod Beskiem i pod Puławami. Na szlakach spotkać można bardzo mało turystów, a zapomniane doliny, niegdyś tętniące życiem, są dziś zupełnie puste. Osobną kategorią atrakcji krajoznawczych są zabytki kultury, wśród nich drewniane cerkwie. Za najpiękniejsze uważa się cerkiew w Kwiatoniu, Owczarach, Bartnem i Kotani. Najcenniejsze drewniane kościoły znajdują się w Sękowej (wpisany na listę światowego dziedzictwa UNESCO) i w Szymbarku. W Szymbarku stoi także renesansowy, dwór obronny rodu Gładyszów. Warto z mapą i kompasem spróbować znaleźć ślady dawnych mieszkańców – istniejące i nieistniejące cerkwie łemkowskie, ślady po wsiach, kapliczki przydrożne itp. W Beskidzie Niskim znajdują się znane uzdrowiska, w których warto zabawić dłużej: Rymanów-Zdrój, Iwonicz-Zdrój, Wysowa-Zdrój oraz Wapienne. Ponadto wiele miast, miasteczek i wsi ciągle nosi ślady dawnej świetności, należą do nich Grybów, Jaśliska, Dukla i Szymbark. Koniecznie trzeba zobaczyć niewielki skansen łemkowski w Zydranowej, Muzeum Przemysłu Naftowego i Gazowniczego im. Ignacego Łukasiewicza w Bóbrce oraz Skansen pogórzański w Szymbarku. Dla upamiętnienia faktu, że te tereny są kolebką przemysłu naftowego powstał Karpacko-Galicyjski Szlak Naftowy. Warto również obejrzeć pamiątki po wojennej przeszłości Beskidu Niskiego – cmentarze z okresu I wojny światowej budowane przez Austriaków w latach 1915-1917. Najpiękniejsze z nich, położone są na Przełęczy Małastowskiej, Rotundzie oraz Beskidku nad Konieczną – projektował je słowacki architekt Dušan Jurkovič.

Ponadto na obrzeżach Beskidu Niskiego zobaczyć warto: Sanok (wraz z Muzeum Budownictwa Ludowego), Krosno, Kościół św. Michała Archanioła w Binarowej – wpisany na listę światowego dziedzictwa UNESCO, Trzcinicę (nazywaną Troją Północy), Biecz, Gorlice i Krynicę-Zdrój.